



# Tal & Språk

Nr 3 2017

orget

Barnrättstorget



Välkommen du stilla höst

Att möta med miljön -  
om att arbeta med  
tonåringar i språkliga  
svårigheter

Förmana eller röva, vad  
ska pedagoganter göra?

Att arbeta språkutveck-  
lande i högstadiet -  
evidens från Australien

SITS på plats  
i Almedalen

Vad är ett ord egentligen?



Svensk Intresseförening  
för Tal & Språk [sits.nu](http://sits.nu)

Tal & Språk nr 3/2017

Tidskrift för Svensk Intresseförening

för Tal & Språk

ISSN 1650-4445

**Grafisk form**

MittKompetens AB, Härnösand

**Tryck**

Hemströms Tryckeri, Härnösand

**För prenumeration på Tal & Språk**

vänligen kontakta:

SITS

c/o MittKompetens AB

Nattviksgatan 6

871 45 Härnösand

sits@mittkompetens.se

**Ansvarig utgivare**

Sofia Norrman

**Annonsering**

Annonser till nr 4 bokas senast 9/10 och skickas senast 16/10 2017.

För annonspriser se [www.sits.nu](http://www.sits.nu)

**Manusstopp för redaktionellt material**

nr 4 16/10 2017

# Innehåll

## Tal & Språk 3/2017

	Sida
Välkommen du stilla höst.....	3
Att möta med miljön - om att arbeta med tonåringar i språkliga svårigheter .....	4
Förmana eller röva, vad ska pedagoganter göra? .....	8
Att arbeta språkutvecklande i högstadiet – evidens från Australien .....	10
SITS på plats i Almedalen .....	14
Vad är ett ord egentligen? .....	16

sid 4



sid 8



sid 10



sid 14



sid 16



# Välkommen du stilla höst

Nu är hösten här. En del av mig tycker att hösten, jämfört med sommaren, känns härligt icke-krävande. På sommaren vill jag inte missa en sekund av fint väder. Jag vill ”passa på” hela tiden. Jag får för mig att jag på sommaren och semestern ska hinna med så mycket roligt. Träffa vänner, åka på spontana utflykter, utforska närmiljöer, äntligen hinna gå den där spännande stadsvandringen. Åka till Almedalen och ta tillfället i akt att sprida information och kunskap om språklig sårbarhet och språkstörning till härligt mottagliga människor i sommarstämming. (Läs mer om det sistnämnda i detta nummer av tidskriften!)

När hösten kommer släpper jag det där. Då tycker jag att jag har större rätt att ta en stillsam promenad med lugnande höstdofter, sitta ner och läsa en tidning, kura, tända ljus och börja titta på någon härlig serie. Ljuva lugn och ro.

En annan del av mig tycker inte alls att det är särskilt avkopplande på hösten. Jobbet drar i gång i full fart. Allt jag la åt sidan före sommaren och sa ”det där tar jag efter semestern” måste jag tydligen göra nu. Resten av familjen har liknande åtaganden och en del av dem involverar mig. Detta resulterar i en salig blandning av utvecklingssamtal, föräldramöten i skolan och med fotbollsforeningen, helst lite egen träning, skjutsningar hit och dit, föreningsåtaganden... Ni känner igen er även om ni har andra saker på era agendor.

Det händer att jag missar. ”Mamma, alla andra hade med sig en tia till skolan idag”. Blanketten som skulle tillbaka SENAST på fredag ligger och skäms i en pappershög, oifyllt... Tandläkartiden som jag skulle avboka – var den IDAG?? Detta trots att jag är läskunnig och ser mig som en välfungerande, strukturerad och organiserad person.

Det får mig att tänka på personer som inte har samma förutsättningar som jag, som självklart också blir överösta av höstens åtaganden. Hur i hela friden fixar man allt om man tycker att det är jobbigt att läsa blanketter, formulär och informationsblad. Om det är svårt att förstå orden. Om det känns hopplöst att skapa strukturer i hemmet. Om det finns barn i familjen som kräver extra tid och stöd, så innebär det i regel också fler möten att gå på, fler tider att passa och många kontakter att ta och ha.

Det här numret av Tal & Språk kommer att handla om att arbeta med äldre elever i språklig sårbarhet.



*Sofia Norrman*

För det är ju så att vissa orsaker till språklig sårbarhet inte växer bort. De kan te sig annorlunda och få andra konsekvenser, men exempelvis språkstörning och hörselnedsättning finns kvar även hos tonåringar och vuxna. Det blir allt viktigare, med åren, att lägga tid på att lära sig strategier för att kompensera för svårigheterna.

Vi ägnar oss alla åt den här typen av kompensationsstrategier. Själv brukar jag försöka göra listor med papper och penna (uråldrigt – jag vet!), och lägga fram saker på dörmattan vid ytterdörren för att inte glömma dem. Det funkar oftast. Men det finns så mycket mer att tänka på, i stort och smått, som kan förenkla och skapa hållbara förutsättningar.

Något jag hoppas att ni alla lyckas komma ihåg är ju självklart att boka in er på höstens kongress ”Språklig sårbarhet – vi väljer möjligheternas väg!” som går av stapeln 24-25 november på hotell Sheraton i Stockholm. Lägga detta nummer av Tal & Språk vid telefonen/plattan/datorn, så kommer ni ihåg att anmäla er via [www.sits.nu](http://www.sits.nu) nästa gång ni sätter er!

Jag ser det som en gåva att jag kan fortsätta att varje år ha en känsla av kravlöshet när hösten kommer, trots alla ”måsten” jag nämnde ovan. Kanske är den känslan en del av min inbyggda överlevnadsinstinkt. En form av kompensationsstrategi min kropp lärt sig att använda. Så nu unnar jag mig ett friskt djupt andetag av kravlös höstluft. Aah! Och orkar med allt annat lite bättre!

*Sofia Norrman*

# Att möta med miljön - om att arbeta med tonåringar i språkliga svårigheter

När jag fick frågan om jag ville skriva några rader om hur det är att arbeta med de litet äldre eleverna med språkliga svårigheter började jag fundera på vad som egentligen skiljer de yngre elevernas behov från tonåringarnas och vilka krav detta ställer på oss som har förmånen att få möta dessa elever i vår vardag i skolan.

Det slår mig att de behov som finns hos låg- och mellanstadieeleven i hög grad finns kvar hos tonåringen, även om de tar sig andra uttryck. Precis som den yngre eleven behöver tonåringen en anpassad och tillrättalagd lärmiljö. Det gäller såväl den pedagogiska och fysiska miljön som den sociala. En elev är först och främst en individ, inte sin diagnos, och våra högstadieelever är tonåringar med samma bekymmer och funderingar som alla jämnåriga. Det är dock några frågor som ställs på sin spets för den lärare som undervisar elevernas senare år. Hur hanterar man till exempel dilemmat att kombinera läroplanens omfattande och ibland diffusa centrala innehåll med elevernas behov av extra tid? Hur gör man målen tillgängliga och begripliga och därmed också bedömning och betygsättning? Och slutligen; hur närmar man sig de svåra frågorna om identitet och självbild?

En utmaning för lärare som arbetar med elever i språkliga svårigheter är att hitta åldersadekvata texter som behandlar det centrala innehållet men som ändå är på rätt läsnivå. Det är vanligt att lärarna själva får skriva de texter som används i undervisningen och tillverka det övningsmaterial som passar. Att få använda en lärobok som det står år 9 på och inte år 3 är välgörande för självkänslan för en 15-åring. En lärare som arbetar med elever med språkliga svårigheter ägnar mycket tid åt att anpassa texter avseende läsbarhet, meningars längd, att klargöra innehåll och att leta klargörande bilder.

I takt med att skolans krav med stigande ålder blir alltmer komplexa, växer behovet av att kunna ta till sig information från olika slags källor och att sedan kunna visa vad man lärt sig. Jag vill betona vikten av att läroverktyg introduceras tidigt så att högstadieeleverna relativt obehindrat kan hantera de tekniska läroverktyg inklusive läroprogram som de är i behov av för sitt lärande. Lika viktigt är det att de tidigt blir förtrogna med att använda modeller, mallar för analys och för hur man ska strukturera upp olika sorters texter. Detta är ett argument för att eleverna tidigt ska få tillgång till dator.

Jag tycker om den överförda betydelsen av stöttor i undervisningen: ett stöd som eleverna behöver ha medan de lär sig men som sedan kan plockas bort vartefter kunskaper och förmågor befästs. En stötta kan vara stödstrukturer för samtal, problemlösning, analys och redovisning men även steg-för-steg-instruktioner till arbetsuppgifter, bildscheman och tecken som stöd.

I ett språkutvecklande perspektiv innebär stöttning i skolarbetet att läraren utgör ett stöd i elevernas kommunikation, för att vidga och fördjupa elevens förståelse. Genom att finnas till hands kan den vuxna med hjälp av stöttning öka elevens möjligheter att samspele och uttrycka sig med jämnåriga. Det sociala samspelet och vänskapandet är områden där eleven med språkliga svårigheter ofta behöver stort stöd även på högstadiet.

I skolans språkutvecklande arbete läggs även på högstadiet stor vikt vid att befästa begrepp, att träna på att analysera och att lära sig strategier för problemlösning av olika slag. Det gäller alltifrån hur man räknar ut omkretsen på en cirkel till hur man hittar information på Försäkringskassans hemsida eller hur man ber om ursäkt när man råkat säga något klumpigt till en kompis. Lärarnas uppgift i skolan är att utrusta

våra elever med verktyg som håller hela livet och att träna dem i förmågan att välja rätt verktyg.

Vid en begreppsaserad undervisning arbetar man metodiskt för att utforska betydelse och innebörd av centrala begrepp. Man utforskar elevernas förkunskaper i ett förtest och utgår sedan från dessa i sin planering och sitt genomförande av undervisningen. Att arbeta formativt på detta sätt och ofta checka av och analysera den eviga frågan "vad är det eleverna inte förstått när de inte förstår" och sedan utforma undervisningen efter det har visat sig vara framgångsrikt.

För att befästa centrala begrepp, särskilt de abstrakta som orsak, verkan, före och efter, används bland annat tecken som stöd (TSS). Det innebär att läraren använder tecken för de betydelsebärande orden. Genom att använda ett tecken samtidigt som man säger begreppet så stimuleras flera sinnen och blir på så sätt ett stöd för minnet.

Att skapa förförståelse och ligga steget före i tanke och händelse gäller i alla situationer men det är särskilt viktigt inför schemabrytande aktiviteter som studiebesök och utflykter. Förbered exempelvis med bildscheman. Bra verktyg är Hittahit och PowerPoint. Museipersonal brukar se förvånad ut men visar alltid förståelse när man kommer infarande och ber om att få rusa runt och ta fotografier inför ett studiebesök. Förförståelse skänker trygghet för dem som inte är så förtjusta i förändringar och som vill veta vad som ska hända för att kunna glädja sig inför och dra nytta av ett studiebesök. Var, vart, när och med vem är kärphästar för den som planerar ett studiebesök även när man arbetar med tonåringar. Att ha sett en bild på museets dörr och det som du kommer att möta därinne förtar inte upplevelsen utan höjer den för en elev som inte tycker om överraskningar.

Tid kan vara ett väldigt abstrakt fenomen. Här kan skolan stötta på många olika sätt. Även de äldre eleverna går igenom dagen med läraren varje morgon och har ett bildschema väl synligt i klassrummet. Visuella tidshjälpmiddel som Time-timer och Timstock används för att tydliggöra hur långt det är kvar på lektionen eller för en uppgift. För ökad självständighet uppmanas och stöttas eleverna att använda sina smarttelefoner



*Mia Wetterdal*

med kalender, timer och andra appar som stöd för tidsuppfattning och minne.

Alla elever är betjänta av formativ bedömning men jag tycker att elever i språklig sårbarhet är det i än högre grad. Det är viktigt att ofta checka av vad eleverna har tagit till sig av undervisningen och att hela tiden vara lyhörd om de signalerar att de inte hänger med. Det är inte möjligt att säga att man inte förstått om man inte vet vad det är man ska förstå.

Varför elever med en språkstörning i relativt hög grad inte når målen för godkänt i de teoretiska ämnena enligt grundskolans läroplan inom ramen för grundskoleåren kan ha många skilda orsaker. Ofta behöver eleven helt enkelt mer tid, mer repetition och möjlighet att få sin undervisning på flera olika sätt.





Att inte nå målen för E kan vara förödande för en elevs motivation och självkänsla. Det är därför viktigt att ha strategier för att visa på elevens progression. Att visa på att utvecklingen går framåt, kurvan pekar uppåt, mot målet.

Om man inte kontrollerar sina elevers kunskaper ofta är det lätt att förutsätta att kunskap och strategier är befästa och fortsätta vidare trots att eleverna inte kan grunderna. Därför måste vi checka av elevernas kunskaper ofta, och vid behov backa bandet, repetera och sedan utgå från den nivå där de är.

Vi lärare har en stor och viktig uppgift i att förklara skolans mål och vad eleverna ska kunna och göra för att få ett visst betyg. Det gäller även att beskriva skillnaden mellan olika betygssteg. Vi kan göra dessa mer konkreta genom att visa på exempel hur olika provsvar och inlämningsuppgifter kan se ut. Vi kan även visa på kvalitativa skillnader genom att låta eleverna bedöma exempeluppgifter. Genom att själva vara modeller kan vi visa på skillnader i kvalitet i muntliga resonemang och på så sätt visa vad det är vi strävar mot. Det är av stor vikt för att eleverna så småningom ska förstå varför de fick ett visst betyg. Många lärare uttrycker att det kniviga är att fånga förmågorna. Vår uppgift här är att använda all vår kunskap om den enskilda eleven för att hen på bästa sätt ska få visa vad hen kan och har lärt sig. Drama, film, presentationer och bilder kan användas för att visa vad man kan. Bara fantasin sätter gränser.

Som lärare för elever med grav språkstörning måste du även ta hänsyn till de perceptuella

svårigheter eleven kan befinna sig i. Finns det då en motsättning mellan ett klassrum som tar hänsyn till elever med olika perceptuella funktionsnedsättningar och ett språkutvecklande arbetssätt? Min bild är att det kan det göra, men det behöver inte vara så. En lärmiljö med bilder, ord, böcker och bokstäver överallt i syfte att stimulera elevernas språkutveckling kan vara mycket hindrande för en elev med perceptuella funktionsnedsättningar. För en elev med språkstörning är det ofta helt avgörande att läraren har kunskap om de olika aspekterna av denna mycket komplexa funktionsnedsättning och tillrättaläger lärmiljön enligt dessa.

I en nyligen genomförd litteraturstudie konstateras att de anpassningar i den fysiska lärmiljön som bör göras för elever med grav språkstörning kan skilja sig mycket åt, ibland vara av helt motsatt karaktär, beroende på individuella perceptuella behov. Detta sätter fokus på vikten av att i den pedagogiska kartläggningen även kartlägga och analysera den fysiska lärmiljön på individnivå. Forskning visar att en kombination av en stimulerande och mer avskalad klassrumsmiljö där klassen alternerar mellan dem när det passar undervisningen är en framgångsfaktor för många elever. Detta ställer dock krav på tillgång till lokaler och utrustning. En framgångsrik lösning när skolan är trångbodd är att använda rullskärmar som anslagstavlor. Då kan läraren i ett klassrum som i övrigt är avskalat vid behov vända fram det man valt att spara som minneskrokar i just det ämnet. Det kan vara bildstöd och modeller av olika slag. Att anpassa den fysiska lärmiljön är nödvändigt för att göra lärandet tillgängligt och uppnå delaktighet.

Att arbeta med elever med särskilda behov innebär att man måste vara förberedd och välplanerad. Varje lektion. Man måste kunna förutse vad som kan bli snubbeltrådar och tillrättalägga undervisningen efter detta. Samtidigt behöver man vara flexibel och helt kunna kasta om och ändra om det visar sig att det är vad eleverna behöver. Hela tiden som man utmanar sina elever måste man känna av när deras gräns närmar sig och då backa, repetera och befästa, innan man går vidare.

Det innebär även att man kommer att möta den frustration som uppstår när eleverna inte kan eller förmår säga det de menar. Och även att möta den sorg som kan finnas över att inte vara som alla andra eller att inte bli bemött med den kunskap och förståelse de har rätt till.

En elev i språklig sårbarhet som nått tonåren har ofta utvecklat förmågan att mörka till en konststart. Vår uppgift som pedagoger är att avslöja utan att de tappar ansiktet. Att vara trygga och stå kvar när det stormar.

En högstadiellev med grav språkstörning behöver anpassningar i lärmiljön i lika hög grad som hen behövde det på låg- och mellanstadiet. Behovet av lärverktyg och stöttning i lärandet och det sociala samspelet finns kvar – även om inte verktygen är desamma. ●

Mia Wetterdal, specialpedagog.

## Referenser

Björklid, P., & Fischbein, S. (2012). *Det pedagogiska samspelet*. Lund: Studentlitteratur.

Bruce, B., Ivarsson, U., Svensson, A-K., Sventelius, E. (2016). *Språklig sårbarhet i förskola och skola. Barnet, språket och pedagogiken*. Lund: Studentlitteratur.

Mitchell, D. (2014). *Inkludering i skolan*. Stockholm: Natur & Kultur.

Tufvesson, C. (2016). *Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning – förskola, skola och fritidshem*. Halmstad: Bulls Graphic.

Wetterdal, M. (2017). *Rum för lärande - en systematisk litteraturstudie om tillgänglig fysisk lärmiljö för elever med språkstörning*. Specialpedagogprogrammet, Skolutveckling och ledarskap, Lärande och samhälle, Malmö högskola, 90 hp.

# "ordet" TAL • SPRÅK • LÄS • SKRIV

firar minst 25 år...

## Språkkommunikation /grammatik/SVA

Dubbelsidiga spelplaner

- Meningsbygget-spelet
- Vilja-spelet
- Hinder-spelet
- Prepositions-spelet

## Bok/häfte

- Språklig medvetenhet i teori och praktik
- Handbok för fonemträning
- Ljudparken
- Ge den mjuka stämningen en chans
- Annas upptäcktsresa i den språkliga medvetenheten.

## 50% rabatt

på produkter som beställs under vecka 47 och 48, ange kod 4849

## Fonologi/röst-artikulation/alfabetet

Dubbelsidiga spelplaner

- Fonemtest-spelet
- Klusilerings-spelet
- Kgt-d-spelet
- S-sj-tj-spelet
- R-spelet
- S-spelet
- Röst/artikulations-spelet
- Alfabet-spelet

## Övrigt

- Magiskt torn
- Rimkort, går även att använda till Magiskt torn
- Blanka kort, går även att använda till Magiskt torn
- Ljudfamiljen, kgt-d-kort, går även till Magiskt torn
- Blanka kort till Vilja-spelet för individualisering
- Alfabetsaffisch
- Alfabetskort/tabell
- Alfabetspussel, dinosaurie/drake
- Fonemhäften: Kgt-d, s-sj-tj, r, s, röst

## CD-skiva

- Grammatiken växer
- "ordet"-samlingen
- SuperNova
- Nova

För mer information om produkterna, välkommen till vår hemsida [www.framtid.net/ordet](http://www.framtid.net/ordet)

BESTÄLLNING: "ordet" Dahlgren-Melander AB Box 302 36, 104 25 Stockholm

Tel: 0705-676 676, 0705-67 67 12 [www.framtid.net/ordet](http://www.framtid.net/ordet)

# Förmana eller röva, vad ska pedagogtanter göra?

Jag ser rubrikerna framför mig: *Kvinna i 45-årsåldern rövade bort barn från föräldrar. Kvinnans motivering: barnet uppmuntrades inte i sin språkutveckling. Jag slår bort tanken att rycka åt mig barnet. "Nä, så kan du inte göra, Anna", säger min inre röst.*

Vad som skapat de galna tankar som river i mitt inre är att jag sett ett pryddligt föräldrapar gå runt i en butik på Centralstationen i Stockholm med en barnvagn. I vagnen låg en bebis på fem - sex månader som jollrade och viftade med sina armar mot en liten plyschgubbe som hängde ovanför barnets huvud. Från vagnen kom de typiska ljud som bebisar har när de språktränar och övar sig. Bibisen sträckte sig för att nå den lilla plyschgubben i vagnens tak. Hen pratade med sina egna ord och det var ljuv musik i mina öron. Men plötsligt tyckte mamman och pappan att barnet var för högljutt och tryckte in en napp i barnets mun. Jollret försvann. Men barnet hade en stark drivkraft så hen lyckas snart putta ut nappen med sin tunga och vaggade huvudet fram och tillbaka för att bli av med den hemska gummisak som hamnat på hakan. Det ljuvliga barnjollret hördes åter från vagnen men lika snabbt var mamman och pappan där med nappen.

Mina tankar började snurra. Borde jag gå fram och säga till dem? Föräldrarna såg så unga ut, de kanske skulle bli glada om jag, en 45-årig pedagogtant kom fram och gav lite tips om hur de ska sköta sitt barn? Även om min man inte var med i butiken hörde jag honom väsa i mitt öra, **DU SÄGER INGET TILL DEM... DET ÄR INTE DITT PROBLEM!** När föräldrarna tryckte in nappen för fjärde gången i munnen på bebisens gick jag ut ur butiken. Jag orkar inte längre att titta på, utan att få säga något.

Jag funderar på varför inte alla föräldrar vet att barns språkutveckling är ett massivt arbete som ska uppmuntras. Babysar ska få höras och

inte hindras med nappar när de pratar. De behöver få många stunder varje dag, få vara nära sina föräldrar, titta på munnar och i lugn och ro få lyssna, låta och härma. Jag börjar fantisera om att skapa en språkutvecklingskampanj över hela landet där alla föräldrar i Sverige möts av skyltar med överstruktura nappar eller uppmuntrande Facebook- och Instagraminlägg med bebisjoller. Det skulle kunna tillsättas en akademi i språkutveckling likt den som delar ut Nobelpriset. Eller om jag skulle göra något mer radikalt? Jag skulle kunna skriva en motion till riksdagen om att man ska tillsätta "språkutvecklingspoliser" i samhället. Då skulle pedagogtanter som jag kunna sköta sådana jobb och ha rätt att dyka ner i vagnar och slita ut nappar och säga till föräldrar och kanske också få tilldela böter vid upprepade förseelser.

När jag sansat mig lite förstår jag att mina fantasier skulle bli svåra att realisera. Jag kommer själv ihåg hur stressad och trött jag kunde vara som bebisförälder. Säkert tryckte jag in nappen på min son Eric ibland vid fel tillfälle. Men just idag ska jag inte stressa, utan komma ihåg att möta min nioåring när han kommer från skolan. Idag ska jag avvara en stund och prata med honom och vara delaktig i den språkutveckling där han är just idag. I dag ska jag konkurrera ut mobilen, Ipaden och datorn! Huu så svårt, jag önskar han var bebis igen. ●

*Anna Bjurenstam*

Pedagog med inriktning specialpedagogik. Grundare och ansvarig utgivare av Special Nest, webbtidning med NPF-frågor i fokus.



*Anna Bjurenstam*



**Nytt för er som jobbar i skolan:**

## Bygga språk - engelska

Utprovat i Skellefteå kommun av special- och talpedagogerna Karin Lundborg och Åsa Lundström med illustrationer av Ulrika Steigert. Materialet innehåller en kort beskrivning av deras framgångsrika arbetsätt och en idébank för lustfyllda lektioner som passar elever med språkliga svårigheter. Ett omfattande bildmaterial för spel och andra aktiviteter medföljer.

Läs mer i webbutiken!

**Nytt för er som jobbar i förskolan:**

## På väg in i språket

En viktig uppgift för förskolan är att guida små barn in i språket. Förutsättningarna är olika. Några barn behöver mer stöd än andra. Uppskattad engelsk bok full av konkreta tips!

Anpassad till svenska av Astrid Frylmark.



Logoped Astrid Frylmarks noggrant utvalda material för elever med språkstörning.



## Fonemtest

Med bilder som är aktuella i nutid. Kopieringsunderlag för alla blanketter ingår. Av Astrid Frylmark, Gertrud Edquist och Pia Niemi.



Läs om språkutveckling på [www.spraklek.se](http://www.spraklek.se) samt på [Facebook/spraklek](https://www.facebook.com/spraklek).  
Twitter: AstridFrylmark

Böcker och material i webbutiken

[www.ordaf.se](http://www.ordaf.se)

# Att arbeta språkutvecklande i högstadiet – evidens från Australien

En språkstörning leder till språklig sårbarhet i alla åldrar, och hur funktionshinderande språkstörningen blir beror till stor del på omgivningen. Det är ju i samspel med omgivningen som vi utvecklar vårt språk – genom kontakt med många olika genrer i både muntliga och skriftliga texter och sammanhang. Elever med språkstörning har dock en medfödd svårighet att utveckla sitt språk enbart genom exponering, och behöver extra tydlighet och stöd. Hur pedagoger använder sitt språk i skolan kan därför vara en avgörande faktor för hur elever med språkstörning utvecklar sitt språk och hur de kan delta och tillgodogöra sig undervisningen.

Julia Starling, Natalie Munro, Leanne Togher och Joanne Arciuli är en grupp forskare vid Sydney University, och 2012 publicerade de en artikel om ett tioveckorsprogram som syftade till att utveckla och anpassa pedagogers muntliga och skriftliga undervisnings- och klassrumsspråk för att se om detta ledde till språkliga förbättringar hos elever med språkstörning i årskurs 8 (*Training secondary school teachers in instructional language modification techniques to support adolescents with language impairment: A randomized controlled trial*). I studien samarbetade en logoped med lärare i årskurs 8 för att utveckla och modifiera lärarnas instructional language, det vill säga det muntliga och skriftliga språk som används i undervisningen i klassrummet. Detta gjordes genom så kallade modification techniques, konkreta sätt och strategier för att ändra sin egen språkanvändning i syfte att göra klassrumsspråket mer tillgängligt för elever med språkstörning. Studien var en så kallad *randomized controlled trial*, vilket betyder att deltagande skolor var slumpmässigt utvalda till att få träningsprogrammet eller utgöra en väntande kontrollgrupp, och att de



Anna Eva Hallin

som utvärderade programmet inte visste om de utvärderade kontrollskolorna eller de skolor som fått träning.

De som deltog i studien var tretton lärare i årskurs 8 (i olika ämnen: matematik, historia, geografi, bild, idrott) och 43 elever med språkstörning med engelska som förstaspråk. Lärarnas kunskap och användning av strategierna samt elevernas resultat på standardiserade tester som prövade muntlig och skriftlig uttrycksförmåga samt läs- och hörförståelse utvärderades vid tre tidpunkter: före projektets start, efter de tio veckornas träning samt en skoltermin efter projektets slut.

Programmet fokuserade på fyra kategorier av strategier:

1. **Modifiera lärarens skriftliga språk.** Det gällde till exempel att anpassa arbetsblad och texter genom att dela upp större mängder text/information i mindre stycken och lägga till ikoner och bildstöd, att lägga till korta beskrivningar av ämnesspecifika ord samt se till att frågor till en text alltid fanns på samma sida som texten för att underlätta bearbetning.
2. **Modifiera lärarens muntliga språk.** Det kunde gälla att ge explicita (tydliga/uttalade) instruktioner som krävde minimalt med inferenser, att anpassa tempot så att eleverna fick tid till att bearbeta språket och att formulera svar, upprepa och omformulera central information samt att ge viktig information vänd mot eleverna.
3. **Förbättra möjligheter till informationsbearbetning.** Helklassaktiviteter där komplexa texter delades upp och diskuterades med visuellt stöd (till exempel tankekartor med centrala fakta, procedurscheman med bildstöd), och klassaktiviteter för att tillverka grafer och posters med syfte att stötta inlärning, informationsbearbetning och ge fler tillfällen till repetition.
4. **Fokus på explicit ordförrådsinstruktion.** Lärarna fick stöd för att arbeta med ordförrådsutveckling, särskilt ämnesövergripande, att definiera fler abstrakta ord, genom att dels ge förklaringar före ett moment och använda bildstöd, dels involvera hela klassen i aktiviteter som utvecklar metaspråklig medvetenhet och självständig ordförrådsutveckling (till exempel orddelsanalys eller morfologisk analys).

Lärarna fick handledning individuellt eller i liten grupp av logopeden, 50 minuter per vecka i tio veckor. Träffarna innehöll genomgångar av strategierna men också tillfällen för läraren och logopeden att diskutera hur det hade fungerat att använda strategierna i klassrummet. Vid senare tillfällen uppmanades lärarna att själva

använda och utveckla strategierna i nya sammanhang och med nya typer av uppgifter.

För att utvärdera effekten av programmet deltog lärarna i strukturerade intervjuer, och eleverna med språkstörning fick göra fyra delar av ett standardiserat testbatteri som innehöll uppgifter inom läsförståelse, skriftlig uttrycksförmåga, hörförståelse och muntlig uttrycksförmåga.

### **Lärarna visade en signifikant ökning i användandet av strategierna, även en hel termin efter att programmet avslutats.**

Direkt efter programmet ökade användningen av strategierna signifikant. De lärare som inte hade deltagit i träningsprogrammet ännu (kontrollgrupp) visade ingen signifikant ökning.

Efter en termin utan regelbundna möten med logoped, när lärarna intervjuades igen, visade mätningen att lärarna hade fortsatt att använda strategierna utan några signifikanta förändringar. En av lärarna sa så här (Starling, m.fl. 2012, s. 487–488):

*Jag trodde att några av eleverna inte lyssnade ordentligt, eller att svårigheterna bottnade i andra orsaker [än språkliga svårigheter]. Nu har jag förstått att många av svårigheterna grundar sig i till exempel bristande ordförråd, att jag kanske använder för många ord som eleverna inte förstår, eller att jag ger eleverna för mycket skriftlig information samtidigt, och då kommer de inte ens att försöka förstå eller göra det arbete de ska. Träningsprogrammet har hjälpt mig mycket i att utveckla min förmåga att presentera klassrumsmaterial på nya sätt.*

### **Eleverna visade en signifikant förbättring vad gäller skriftlig uttrycksförmåga och hörförståelse och förbättringen kvarstod över tid.**

De elever med språkstörning vars lärare hade fått träningen uppvisade signifikant förbättrade resultat jämfört med kontrollgruppen på två av de standardiserade deltesten: skriftlig uttrycksförmåga och hörförståelse. Efter ytterligare en termin låg poängen på dessa tester fortfarande på samma nivå, så förbättringen kvarstod över tid. →

En lärare sa så här om sina elever (a.a., s. 489):

*De älskar att skriva nu. Jag trodde inte mina ögon! Det är en matematiklektion – och de tycker att det är roligt att skriva om specifika matematiska begrepp och vad de vet och kan!*

### **Slutsats: Lärares användning av språk spelar roll och kan utveckla språket hos elever med språkstörning.**

Starling och hennes kollegor visade i sin studie att lärares anpassning av sitt muntliga och skriftliga språk kan leda till en positiv utveckling av språklig förmåga hos högstadieelever med språkstörning. Och förbättring i dessa språkliga förmågor leder i sin tur till ökad måluppfyllelse.

Det är mycket bra att detta visas med forskning – den typ av strategier som lärarna fick handledning i är sådant som ofta ingår i logopeders rekommendationer efter en språkutredning – det finns alltså forskningsbas för att dessa strategier fungerar (och inte bara från denna studie; de strategier som ingick bygger till stor del på tidigare forskning). Forskarna poängterar också att de strategier som programmet innehöll också är bra för elever utan språklig sårbarhet.

Eleverna med språkstörning uppvisade resultat som tyder på en förbättrad språklig förmåga. Forskarna diskuterade att en trolig förklaring till att det var just hörförståelse och skriftlig uttrycksförmåga som förbättrades var att detta var i fokus i många av de strategier som lärarna använde. Resultaten på hörförståelsetestet förbättrades troligen för att lärarna hade fokuserat på begreppsförståelse och förmågan att lista ut vad ord betyder genom orddelsanalys. Resultaten på skriftlig uttrycksförmåga förbättrades troligen som en följd av strategierna för textproduktion, till exempel arbete med att analysera och producera texter med explicit stöd, visuella stödstrukturer och konkreta övningar för att skriva texter i olika genrer.

Läsförståelsen hos eleverna ökade inte signifikant mer för gruppen som hade lärare som fått handledningen jämfört med kontrollgruppen, men båda grupperna av elever visade en förbättring i läsförståelse över tid. Detta visar att förbättringen snarare berodde på mognad eller allmän undervisning än på programmet i

sig. Forskarna poängterar också att elever med språkstörning kan behöva extra individuellt stöd för att förbättra sin läsförståelse, eftersom läsförståelse är ett av de områden som äldre elever med språkstörning har visat sig ha störst svårigheter inom (se också Ehren 2009; Kamil m.fl. 2008 för ytterligare diskussion).

Slutligen – ett nära samarbete mellan logoped och lärare låg till grund för de positiva resultaten, och detta visar hur logopeder i elevhälso- teamen skulle kunna stötta lärare just med den språkliga anpassningen i undervisningen, och komplettera specialpedagogernas pedagogiska kompetens och handledning. Denna typ av samarbete främjar inkludering och delaktighet i klassrummet för elever med språkstörning – men Starling och hennes kollegor betonar att det är troligt att elever med stora språkliga svårigheter också behöver stöd av logoped individuellt eller i mindre grupp (se till exempel i studierna av Ebels m.fl. 2016 och Spencer m.fl. 2017), utöver en språklig anpassad miljö och ett inkluderande och språkutvecklande arbetssätt.

Forskarna betonar slutligen att en central förutsättning för att programmets upplägg fungerade och visade goda resultat var positiv respons, intresse och support från skolledning, administration, förstelärare och elevhälso- team. Även om det australiensiska skolsystemet på vissa punkter skiljer sig från Sveriges, tror jag att denna framgångsfaktor i allra största grad även gäller även svenska skolor. ●

*Anna Eva Hallin, leg. logoped, Ph.D.*

Postdoktor på Karolinska Institutet,

Enheten för logopedi

Logoped, utvecklings- och forskningsansvarig på Röstkonsultens logopedmottagningar i Stockholm

*Denna artikel är en något förkortad version av ett inlägg på Språkforskningsbloggen från juni 2017, en blogg som tar upp aktuell forskning, teori och praktik med fokus på språkstörning i skolåldern. Ni hittar bloggen på [www.sprakforskning.se/forskningsbloggen](http://www.sprakforskning.se/forskningsbloggen).*

## Referenser

Ebbels, S. H., Wright, L., Brockbank, S., Godfrey, C., Harris, C., Leniston, H., . . . Maric, N. (2016). Effectiveness of 1:1 speech and language therapy for older children with (developmental) language disorder. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 52(4), 528–539.

Ehren, B. J. (2009). Looking through an adolescent literacy lens at the narrow view of reading. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 40, 192–195.

Kamil, M. L., Borman, G. D., Dole, J., Kral, C. C., Salinger, T. & Torgesen, J. (2008). *Improving adolescent literacy: Effective classroom and*

*intervention practices*. Institute of Educational Sciences, U.S. Department of Education.

Spencer, S., Clegg, J., Lowe, H. & Stackhouse, J. (2017). Increasing adolescents' depth of understanding of cross-curriculum words: an intervention study. *International Journal of Language and Communication Disorders*.

Starling, J., Munro, N., Togher, L., & Arciuli, J. (2012). Training secondary school teachers in instructional language modification techniques to support adolescents with language impairment: A randomized controlled trial. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 43(4), 474–495.



Susan  
Ebbels



Olof  
Sandgren



Barbro  
Bruce



Hülya  
Basaran



Julie  
Dockrell



Martina  
Hedenius



Jenny  
Edvardsson

## SITS - Svensk Intresseförening för Tal & Språk

kommer att hålla en tvådagars kongress i Stockholm den 24 – 25 november på Sheraton Stockholm hotel.

Årets kongress har temat:

**Språklig sårbarhet –  
vi väljer möjligheternas väg!**

Årets föreläsare är:

Susan Ebbels, Olof Sandgren, Barbro Bruce, Hülya Basaran, Julie Dockrell, Martina Hedenius och Jenny Edvardsson.

Se programmet på sid 22 och anmäl dig via länk på [www.sits.nu](http://www.sits.nu)

Välkommen med din anmälan!



 Svensk Intresseförening  
för Tal & Språk [sits.nu](http://sits.nu)

# SITS på plats i Almedalen



När vår ordförande semestrade på Gotland och såg vilken aktivitet det var i Visby under Almedalsveckan föddes idén om att SITS skulle delta. Syftet med vår medverkan skulle självklart vara att sprida kunskap om tal, språk, kommunikation och röst, i huvudsak med inriktning mot barn och ungdomar, samt att främja och lyfta fram den vetenskapliga utvecklingen och samarbetet mellan de olika yrkesgrupper som är engagerade i SITS.

Ingen av oss hade tidigare erfarenhet av att delta i Almedalsveckan. Därför bildade vi i början av förra hösten en arbetsgrupp med medlemmar från styrelsen och redaktionen för *Tal & Språk*, som började undersöka hur vi skulle gå till väga rent praktiskt. Parallellt arbetade vi med själva temat för vårt deltagande: *Språket i skolan – hjälp eller stjälp? Om språkliga möten i lärande och undervisning*.

Våra inledande planer och tankar om en egen utställarplats och olika aktiviteter fick begränsas – det visade sig att man som utställare måste vara ute i mycket god tid för att ordna med ansökningar, hyra plats och få polistillstånd. Det kostar också en hel del att delta. Vi funderade över möjliga samarbetspartners, och fick tips om att kontakta Barnrättstorget, som arrangeras av Barnombudsmannen och Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillsammans. På Barnrättstorget diskuteras frågor om barns rättigheter ur olika perspektiv och där fick vi möjlighet att delta med två evenemang. Mer om dessa nedan! Särskilt i början av veckan var det oerhört många besökare i och kring Almedalen. Vi fick nästan armbåga oss fram nedför Hästgatsbacken

och vart vi än tittade såg vi kända ansikten: politiker, tv-personligheter, bloggare och författare, sportprofiler och till och med en kardinal! Vi besökte många olika seminarier för att nätverka och ta del av information och debatter om skolfrågor, barnrätt, rättigheter för personer med funktionsvariationer och mycket, mycket mer. Det fanns över 4 000 seminarier att välja på (se [www.almedalsveckan.info](http://www.almedalsveckan.info) för information om hela programmet).

Förutom de politiska partierna och de stora nyhetsmedierna var många andra typer av organisationer, myndigheter och företag representerade. Genomgående teman var hållbarhet och miljö, mänskliga rättigheter samt digitaliseringen i samhället.

Vi lärde oss att det är bra att försöka skaffa sig en överblick och planera vad man vill lyssna på. Gratis kaffe fanns överallt, och det gick också att få gratis lunch och plockmat om man valde ”rätt” seminarier! Vi insåg att det är mest aktivitet i början av veckan. Frammot torsdagen packade flera utställare ihop. Efter vad vi förstod är det alltid så – det berodde alltså inte bara på den ickedemokratiska organisation som då var på ingång till Visby ...

Det verkade vara lättare att locka åhörare till evenemang på förmiddagen än på eftermiddagen. Det gällde också att vara lite framfusig, att uttala sig och ställa frågor på andras seminarier och då samtidigt göra reklam för sina egna evenemang. Vi som arbetar inom skolvärlden kände oss inte lika hemtama med detta som en del andra vi mötte, som var mer ”säljande” i sin framtoning.



*Till fredagens seminarium, vid lunchtid, anslöt ett tjugotal åhörare. De lyssnade engagerat till Barbro Bruces inledande föreläsning och ställde sedan frågor och diskuterade med oss och varandra. Samtalen fortsatte även en stund efter att seminariet avslutats. Det var lyckat.*



*Vårt första evenemang: "tältplats" på Barnrättstorget på onsdagseftermiddagen. Vi kom väl förberedda med en kort presentation om vad vi menar med språklig sårbarhet i skolan och hade hoppats att ännu fler åhörare stannat till och lyssnat, ställt frågor och nätverkat. Vi passade i alla fall på att göra reklam för fredagens seminarium och dela ut reklammaterial och information om höstens kongress till den lilla skara som kom.*

*Reklammaterial som är lätt att bära med: plåster och disktrasa. Texten på disktrasan framträder tydligare när trasan är fuktig!*

På vår webbplats, [www.sits.nu](http://www.sits.nu), hittar du bland annat länkar till den artikel som fanns med i en av Dagens Nyheters temabilagor om Almedalsveckan och till seminariet, som filmades i sin helhet.

När styrelsen möts efter sommaren kommer vi att utvärdera vårt deltagande och ta ställning till en eventuell satsning på Almedalen inför kommande år. ●

*Anna Strömberg*

*Foton: Fredrik Söderström*



# Vad är ett ord egentligen?

## Lexikal förmåga och användning hos flerspråkiga barn



Ketty Holmström

– Precis som vattendraget håller sig friskt och syresatt genom att det kommer in nytt vatten håller sig ordförrådet syresatt genom att vi hela tiden lär oss nya ord och lär oss att använda dem i nya sammanhang. Så har det alltid varit, det är en förutsättning för att ett språk ska hållas levande.

Så inleder Ketty sin föreläsning på SITS senaste kongress i november 2016, Språk består i stor utsträckning av ord och dessa ord förnyas och byts ut ganska snabbt. För inte så länge sedan var uttryck som jag chattade och mejlade okända men den tekniska utvecklingen har gett oss åtskilliga nya ord.

Generell språkstörning finns det är ganska lite forskning på, jämfört med autismspektrumtillstånd och ADHD. Språkstörning hos flerspråkiga

kiga barn är ännu mindre undersökt. Det kan ju tyckas underligt eftersom flerspråkighet inte är något ovanligt utan något vi alla mer eller mindre kommer i kontakt med på daglig basis.

En anledning till att det är lite undersökt är bristen på bra tester. Det finns en del på svenska men de har enspråkiga normer, vilket gör att det flerspråkiga barnet missbedöms.

När Ketty Holmström skulle skriva sin avhandling *Lexikal organisation hos en- och flerspråkiga skolbarn med språkstörning* (2015) ställde hon sig tre frågor:

- Har flerspråkiga barn med språkstörning begränsningar i ordförrådsstorlek på båda språken jämfört med flerspråkiga barn med typisk utveckling?
- Har en- och flerspråkiga barn med språkstörning begränsningar inom lexikal organisation i jämförelse med barn med typisk utveckling?
- Presterar en- och flerspråkiga barn med språkstörning likvärdigt när lexikal organisation bedöms begreppsmässigt?

I princip kan frågorna besvaras JA, JA och NEJ. Hon kunde också konstatera att det här med ordförrådsutveckling inte är så enkelt som att ett ord är ett ord. Ett ord kan stå för så mycket. Och vad är ett ord egentligen?

I en artikel, publicerad i ett specialnummer i tidskriften *International Language and Communication Disorders* (Reilly, Bishop, & Tomblin, 2014) tar författarna upp vad man ska tänka på vid diagnostisering av språkstörning.

För det första måste man göra sig en bild av vad barnet kan och gör i olika situationer. Man måste skapa sig en språklig symtombild



som man, till viss del, kan fånga med språkliga test, observationer och dylikt. Vi behöver också veta hur de svårigheterna påverkar barnet i det dagliga livet. När kan det göra saker på egen hand och när behöver det stöd? Vilken inverkan har det på barnets vardag? Sist men inte minst är det viktigt att ta hänsyn till andra eventuella svårigheter och diagnoser som kan försvåra i vissa sammanhang. Syftet är att göra en kartläggning av barnets tillvaro för att förstå hur det fungerar med sina språkliga svårigheter.

En annan sak som Ketty tycker både är viktigt och spännande är att se hur den språkliga utvecklingskurvan ser ut. Hur lär barnet sig? Sker utvecklingen i språng och står ganska still mellan utvecklingsfaserna? Eller går utvecklingen långsamt men säkert? I vilken takt sker språkutvecklingen? Det gäller att fånga barnets förmåga på olika sätt genom olika typer av bedömningar.

Detta är viktiga aspekter när det gäller bedömning av alla barn men ännu viktigare av flerspråkiga barn. Här är det speciellt viktigt att göra processbedömningar, att se hur barnet löser uppgifter, hur det processar och hur snabbt det lär sig nya saker.

Så var det ju det här med ordkunskap. Ett sätt att bedöma det, säger Ketty, kan vara att benämna bilder, peka på rätt bild och så vidare. Paul Nation, en andraspråksforskare från Nya Zeeland, funderade på detta. Han ställde sig frågan om vad man behöver kunna för att säga att man kan ett ord. Han kom fram till flera parametrar, ett är att man behöver *formkunskap*, det vill säga att veta hur ordet låter eller hur man säger det, kanske kunna skriva det, dela upp det i olika delar. Man ska också ha en *innehållsaspekt*, alltså veta vad det betyder, vad det står för, vad det kan associeras till. Framför allt behöver man veta vad det står för. En hund är ett djur som har fyra ben. Ett underordnat begrepp till hund kan vara olika raser som *pudel*. Man behöver även ha kunskap vad gäller *användning*. När ska vi använda orden? Hur ska vi använda orden och till vem? Vilka andra ord förekommer det ihop med? Inom alla språk finns det vissa fasta uttryck som kan vara svåra att förstå för dem som inte är infödda i språket.

Ketty beskriver hur barn kan ha olika nivåer av ordförståelse och att det är viktigt att ha både över- och underordnade begrepp. Hon exemplifierar med ordet *svamp* som för ett barn var lika med *champinjon*. Så när den vuxne pratade om svamp rättade barnet denne och menade att det var champinjoner.

Barn kan ju te sig relativt envisa med att behålla ord och uttryck som de har lärt sig. Det finns teorier om att små barn har ett motstånd mot att lära sig synonymer men studier på flerspråkiga barn har visat oss att detta inte stämmer. Det finns exempel på barn som redan från början har ord/etiketter för samma saker på sina båda språk. Undersökningarna, som är gjorda på spansk- och engelskspråkiga barn, visar att barnen har dubletter redan från början. Vid två års ålder hade de ungefär 30 procent dubletter. Vid skolstart och i de tidigare årskurserna hade de 60 procent och vid 18 års ålder hade de 80 procent dubletter. Detta är förvisso barn som bor i en miljö där båda språken förekommer i hög grad. Men det visar ändå på vikten av att ta alla språkens lexikon i beaktande.

Hur kan man förmedla ords innehållsmässiga olikheter? Ketty Holmström menar att vi måste förklara mer och sätta in orden i ett sammanhang så att barnen känner igen sig. Redan tidigt i utvecklingen finns det ord som vi kan riktigt väl och ganska sent finns det ord som vi kan ganska dåligt. Det är alltså inte så att ett ord är inlärt så fort man hört det; det är en gradvis process som tar ganska lång tid.

Det är stora volymer av ord som ska läras in, framför allt under skolåren. Det finns siffror på att ett skolbarn lär sig mellan 2 000 och 3 000 nya ord varje år, vilket innebär fem-åtta ord per dag. Det är dock lite osäkert att förlita sig på de siffror som finns, då det som identifieras som ord både kan vara enstaka ord men också begrepp eller hela uttryck. Ta till exempel ordet *björn*, det kan vara ett djur eller ett namn. Men om man tar ett uttryck som ”väck inte den björn som sover”, vilket har ett helt annat innehåll, ska man räkna alla orden i meningen eller får hela uttrycket räknas som ett ord? Forskarna har räknat på olika sätt och därför blir det stor skillnad mellan siffrorna också. →

Vi kan ändå konstatera att man lär sig många ord när man läser. Hur ska man då göra med de barn som inte läser och inte möter text, vare sig på modersmål eller andraspråk? Det är inte avkodningen som är det viktiga utan förståelsen av det man läser och mötet med det komplexa i språk. Man behöver möta varierade textformer. Det kan ske genom att man läser själv, att någon läser för en eller att man lyssnar till berättelser. Ett reklamblad från ett lekföretag vara lika språkligt utvecklande som en god bok, om det är det som väcker barnets intresse. Ett gemensamt fokus är utvecklande och därför är det viktigt att fortsätta det gemensamma läsandet även uppåt i åldrarna. Förr eller senare behöver man dock börja läsa texter för att det ska vara fortsatt språkligt utvecklande. Mer om detta finns att läsa på <http://spraktidningen.se/blogg/bocker-utan-text-kan-ge-barn-mer-sprak>

### **Flerspråkighet – viken typ av ord är det man möter på sina respektive språk?**

Jim Cummins (1984) använder sig av två termer, *skolgårdsspråk* och *skolspråk*, BICS (*basic interpersonal communication skills*) respektive CALP (*cognitive academic language proficiency*).

Skolgårdsspråket är ord som du behöver för att knyta kontakter som gör att du kan vara med och leka och hänga med kompisar på rasterna. Det pratar vi om som yttflyt. Man hänger med och har generella ord och begrepp. Men man behöver även de andra ovanliga orden som används vid specifika tillfällen. Det Cummins såg var att flerspråkiga barn ibland saknade de här andra orden på sitt modersmål, dem fick de bara lära sig på andraspråket.

Elever behöver ha tillgång till alla ord på alla sina språk för att kunna berätta och förstå text. Kursplanerna i de olika ämnen beskriver relativt avancerade ord som man ska förstå innebörden av för att nå målkraven. Det är till exempel ord och begrepp som diskutera, argumentera, formulera och analysera. Då behöver man ha tillgång till ett gott ordförråd i all sina språk för att förstå och tänka kring orden, och för att kunna diskutera och argumentera.

Ketty Holmström fortsätter med att citera ur Skolverkets skrift *Greppa språket* (2011, s. 7):

”Det som tidigare betraktades som en uppgift för språklärare, framför allt svensklärare och lärare i svenska som andraspråk, är idag en fråga som berör alla som arbetar i skolan.” Det är alltså viktigt att ämnesläraren lär ut ord och begrepp inom respektive ämne både på modersmål och andraspråk.

De flesta forskare är överens om att flerspråkighet i sig inte innebär några nackdelar. Om barn har tillgång till vuxna och andra barn som kan guida dem, börjar de säga sina första ord och meningar i samma ålder som enspråkiga. Men trots det finns det elever med svenska som andraspråk som inte får fullständiga betyg och man kan också se att den här gruppen är under-representerad vad gäller specialpedagogiska insatser på grund av att man har attityden att det beror på elevens flerspråkighet.

Det finns en stor variation av hur man är flerspråkig och därför behöver vi lära oss mer om just detta och hur en flerspråkig utveckling går till. Det är viktigt att komma ihåg att det tar tid att lära sig språk och att det är en ganska komplex uppgift. Det finns de som tar lång tid på sig att lära sig både sitt modersmål och andraspråk medan andra lär sig ett andraspråk med en fantastisk hastighet. Det är flera faktorer som påverkar, som språkbegåvning, motivation och tillgång till språket. Omgivningens förhållningssätt till flerspråkigheten är också avgörande. Det har stor betydelse om det okej att kodväxla och om det väcker nyfikenhet och intresse hos omgivningen eller om barnet får man höra att det bara ska prata det ena språket.

Ketty Holmström lyfter fram nödvändigheten av ett samarbete när vi bedömer barn som är flerspråkiga. Hur ska vi kunna veta om svårigheterna beror på bristande exponering eller om det faktiskt är en språklig problematik? Undersökningarna måste få ta tid. Styrkor kan se olika ut. Man kan vara bra på olika saker i de olika språken, som ordförråd, grammatik och läs- och skrivförmåga. Allt måste vägas samman när vi gör en bedömning. Det är summan av vad man kan på alla sina språk som ger bilden av den språkliga förmågan.

Den absolut viktigaste faktorn för språkutvecklingen är hur mycket vi hör språk och vilken

kvalitet det har. Vi behöver alla språken för att lära oss.

En annan sak som Ketty trycker på är att vi måste hjälpa vårdnadshavare att förstå att de ska prata det språk de kan bäst. På sitt modersmål har man tillgång till ett helt spektrum av känslor och variationer som man inte har på andraspråket.

## Hur kan det se ut för barn med språkstörning?

Laurence Leonard (2014) försökte beskriva hur det här med ordmobilisering kan vara för ett barn med språkstörning. Ketty visar en bild av en godisautomat med en gripklo. I automaten finns ett fåtal godisbitar som ska föreställa ord i ett ordförråd. Ett barn med språkstörning har ganska få godisbitar och när man ska hämta dem är gripklon lite slapp och lös och därför är gripförmågan dålig. Godisbitarna är dessutom hala och svårfångade, vilket gör att när man lyckas fånga en är det kanske inte den biten man försökt få tag i.

Så hur ska man göra för att få tag i sina ord då? Ibland behöver man olika strategier för att hitta det där ordet. Eftersom barn med språkstörning har svårt med den grundläggande kunskapen om ordens struktur kan de inte använda de vanligaste strategierna, till exempel att tänka på den första bokstaven. De behöver andra strategier för att få fler ”godisbitar i sin automat”, som Ketty uttrycker det.

När man lär sig ett nytt ord måste det kunna kopplas till andra ord som redan finns i ordförrådet. Man måste veta om det nya ordet hör ihop med något annat ord eller om det har samma betydelse som ett annat ord men har en annan etikett. Genom att lära sig fler ord får man också en förändrad kunskap om de ord man redan kan. För att de nya orden ska få plats, man måste ändra om och flytta på de befintliga orden. Det leder i sin tur till att det blir lättare att hitta de ord man behöver.

Det finns många olika modeller för hur vår lexikala kunskap ska se ut. Det kan vi ha nytta av i vårt arbete men det viktiga är att förstå att det inte är separata kunskaper utan att allt hänger ihop på ett eller annat sätt.

Flerspråkiga barn med språkstörning har en begränsning i sitt *ordförråd*. De hade också svårigheter vad gäller *lexikal organisation*. Ketty Holmström har emellertid kommit fram till att deras lexikala organisation är bättre när den bedöms begreppsmässigt. De flerspråkiga barnen med språkstörning presterar alltså bättre när man bedömer begrepp jämfört med enspråkiga barn med språkstörning.

Vi behöver alltså tänka mer i processer och göra dynamiska bedömningar snarare än räkna poäng och antal ord. Vi måste ta hänsyn till barnets samlade kunskap. Det är förhoppningsvis självklart för alla men är i praktiken inte helt enkelt. Hur ska vi göra?

Vi lär oss de ord vi behöver i olika kontexter, vilket gör att man har lite olika ord och begrepp på de olika språken som används.

När man har tittat på ordförrådet hos riktigt små barn blir resultatet lika hos enspråkiga och flerspråkiga barn om man lägger ihop antal ord på alla språken. Det innebär att om ett enspråkigt barn har 100 ord i sitt ordförråd så har det flerspråkiga barnet också 100 ord, fördelade på båda språken. Det är alltså missvisande att bara bedöma det ena språket.

Ketty Holmström illustrerar hur det kan se ut hos ett litet barn med singlar och dubletter av ord och begrepp. Singlar är hur många ord ett barn har tillgång till enbart på ett av sina respektive språk. Dubletter är ord som man har på båda språken. Så när man ska bedöma ett barns ordförråd behöver man ta reda på hur många ord barnet begreppsmässigt behärskar på förstaspråket, andraspråket och hur många är det sammanlagt.

## Begreppsmässig bedömning



Om man nu gör en begreppsmässig bedömning, det vill säga räknar alla begrepp ett barn kan innehållsmässigt, kan ordförrådet mer än fördubblas. Det spelar alltså stor roll hur vi räknar. Det kan göra en skillnad om man har 5 000 ord eller 12 000 ord i det faktiska ordförrådet. Det gör i sin tur stor skillnad vad gäller läs- och skrivförmåga. Det är viktigt att fånga barnets samlade kompetens.

Ketty Holmström berättar vidare att olika språks ord kan ha "riktiga" vänner och "falska" vänner. Det påverkar den begreppsmässiga bedömningen på så vis att det har betydelse vilken språkkombination man har. Spanskan och engelskan har många "riktiga" vänner, det vill säga ord som låter ungefär likadant och som betyder ungefär samma sak.

Danskan och svenskan har en hel del "falska" vänner, det vill säga ord som låter lika men som betyder helt olika saker. Som exempel kan vi nämna ordet rolig som betyder kul på svenska men lugn på danska. Om man använder språk som har många ord som är "vänner" underlättar det begreppsinläringen eftersom det gör det lättare att länka orden till varandra i respektive språk.

Bedömningen påverkas också av hur bra man kan respektive språk. Om man bara kan det ena språket lite grann kanske inte en begreppsmässig bedömning säger så mycket. Den är emellertid ändå viktig att göra då det visar på att barnet behöver mycket stöd i sin lexikala utveckling.

Den socioekonomiska statusen har också betydelse för hur många ord man kan på respektive språk. I Sverige har vi ett sätt att jämna ut det här genom att de flesta barn går i förskolan och får tillgång till samma undervisning. Ändå får inte alla barn samma förutsättningar.

## Slutsatser

Ketty Holmström sammanfattar sin föreläsning med följande slutsatser:

- Man behöver uppmuntra de vuxna och vårdnadshavarna att använda det språk de är bäst på.
- Exponering och användning är det som påverkar mest.

- Flerspråkighet orsakar inte språkliga svårigheter. Man blir så bra man kan på de språk man lär sig.
- Man tar inte bort språkstörningen genom att ta bort ett språk. Det tar däremot bort möjligheten att umgås med folk, uttrycka sig och ha fler kontakter.
- Vi måste på olika sätt bedöma barnets alla språk. Ta hjälp av varandra inom förskola och skola. Gör kartläggningar av barnets tillvaro – var kreativ. Det finns fortfarande utrymmer för vilda och goda idéer.
- Kom ihåg att ord är klurigt men viktigt, det är en av de viktigaste delarna av språket. Titta och bedöm ordförrådet på flera olika sätt. Barnet ska inte bara kunna identifiera ordet, man måste också bedöma vad barnet kan om ordet.
- Vi ska inte lägga tid på vilket språk vi ska träna utan vi ska tänka på hur vi använder språken på bästa sätt och ge möjlighet till träning på alla språk. Det finns fler och fler studier som visar på nyttan av det.
- Prata om ords innehåll och ursprung och visualisera det. Det blir både lärorikt och roligt. ●

*Annika Söder*

Styrelsemedlem i SITS

## Litteratur

Cummins, J. (1984). Wanted: A theoretical framework for relating language proficiency to academic achievement among bilingual students. I: C. Rivera (red.), *Language proficiency and academic achievement* (s. 2–19). Clevedon: Multilingual Matters.

Holmström, K. (2015). *Lexikal organisation hos en- och flerspråkiga skolbarn med språkstörning* (doktorsavhandling). Lund: Lunds universitet. Se även <https://lup.lub.lu.se/search/publication/8166993>

Leonard, L. B. (2014). *Children with specific language impairment* (2 uppl.). Cambridge, MA, USA: MIT Press.

Leonard, L.B. & Deevy, P. (2004). Lexical deficits in specific language impairment. I: L. Verhoeven & H. van Balkom (red.), *Classification of developmental language disorders*, s. 209. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Nation, I.S.P. (2001). *Learning vocabulary in another language*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Nyhout, A. & O'Neill, D.K. (2013). Mothers' complex talk when sharing books

with their toddlers: Book genre matters. *First Language*, 33(2), 115-131. doi: 10.1177/0142723713479438

Reilly, S., Bishop, D. V. M. & Tomblin, B. (2014). Terminological debate over language impairment in children: Forward movement and sticking points. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 49(4), 452-462. doi: 10.1111/1460-6984.12111

Skolverket (2011). *Greppa språket*. Ingår i serien Forskning för skolan. Stockholm: Skolverket.

## Stiftelsen Margit Wibelfonden

### Du kan söka medel från fonden om:

- Du är utbildad logoped, hörsel- eller tal-pedagog.
- Du arbetar med döva eller hörselskadade vuxna, barn eller ungdomar.
- Du kan söka bidrag för utbildning, studier eller utvecklingsarbete för att utveckla röst- och talträningsarbete för hörselskadade och döva. Utbildningsinsatser som innehåller audiologi och/eller teckenspråk prioriteras.

### Skicka din ansökan till:

Stiftelsen Margit Wibelfonden  
Stockholms Dövas Förening  
Palmfeltsvägen 13 b  
121 62 Johanneshov

Sista ansökningsdag är 31 mars och 31 oktober årligen.  
Ekonomisk kalkyl skall biläggas ansökan.

### Länk till ansökningsblankett:

[www.stockholmsdf.se/wibelfonden/](http://www.stockholmsdf.se/wibelfonden/)

## Program

**Fredag den 24 november 2017**

- 08.00 – 09.00 Registrering och kaffe
- 09.00 – 09.15 Inledning
- 09.15 – 10.15 **The current evidence base for school-aged children with developmental language disorder (DLD)**  
*Susan Ebbels*
- 10.15 – 10.45 Utställning
- 10.45 – 11.45 *Fortsättning Susan Ebbels*
- 11.45 – 12.00 **Tal- och språkpriset**
- 12.00 – 13.15 Lunch och utställartid  
Parallellt program i föreläsarsalen. Praktiska förevisningar med tema "Språklig sårbarhet – vi väljer möjligheternas väg!"
- 13.15 – 14.15 **Rättvisande bedömning och likvärdiga insatser för elever med språkliga svårigheter – dynamisk bedömning och respons till intervention**  
*Olof Sandgren*
- 14.15 – 14.45 Utställning
- 14.45 – 15.45 **Barnet: gemenskap eller missförstånd?  
Språket: solklart eller sårbart?  
Pedagogiken: hjälp eller stjälp?**  
*Barbro Bruce*
- 15.45–16.00 Bensträckare
- 16.00 – 17.00 **Nyanlända elevers lärande**  
*Hülya Basaran*
- 17.00 – 18.00 Utställartid och mingel – småplock och ett glas vin

**Lördag den 25 november 2017**

- 08.30 – 09.30 Årsmöte
- 10.00 – 11.45 **The role of oral language skills in supporting written text generation: Evidence from children with Developmental Language Disorders (SLI)**  
*Julie Dockrell*
- 11.45 – 13.00 Lunch
- 13.00 – 14.00 **Minnesfunktioner hos barn med språk- och lässvårigheter**  
*Martina Hedenius*
- 14.00 – 14.30 Paus
- 14.30 – 15.30 **Man fattar bättre när man får prata om det man läst**  
*Jenny Edvardsson*

## FÖRELÄSARE



*Susan Ebbels*



*Olof Sandgren*



*Barbro Bruce*



*Hülya Basaran*



*Julie Dockrell*



*Martina Hedenius*



*Jenny Edvardsson*

## SITS KONGRESS 2017

Till hösten har vi ett program som vi hoppas ska tilltala alla er som vill se möjligheter! Vi kommer att få lyssna på och lära om minnet, om hur vi gör rättvisande bedömningar och sedan få insikt i hur vi praktiskt kan gå tillväga för att ta oss vidare, på flera olika sätt. Många lever i språklig sårbarhet, på grund av att de är nyanlända, att de har en språkstörning eller av annan orsak. Vi ska inte låta oss hindras av detta utan utnyttja våra kunskaper konstruktivt. Ni är välkomna att följa med oss när vi väljer möjligheternas väg!

## Kurskalendarium

### Svensk Intresseförening för Tal & Språk, SITS

2017 års kongress: Språklig sårbarhet – vi väljer möjligheternas väg!

Plats: Sheraton Hotel, Stockholm

24 – 25 november, 2017

[www.sits.nu](http://www.sits.nu)

### 15. NORDISKE SYMPOSIUM OM BØRNESPROG

SYDDANSK UNIVERSITET, 23 – 24, maj 2018

<http://nordisksymposium.weebly.com/>

### Norsk logopedlag

Landsmøte og etterutdanningskurs 2018

7 – 9 juni i Oslo 2018

Information kommer fortlöpande på: [www.norsklogopedlag.no](http://www.norsklogopedlag.no)

## Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM

Webbadress: [www.spsm.se](http://www.spsm.se)

Specialpedagogiska skolmyndigheten erbjuder ett flertal kostnadsfria seminarier, utbildningar och distanskurser.

## Svensk Intresseförening för Tal & Språk

### Styrelse

Ordförande Sofia Norrman  
[sofia.norrman@gmail.com](mailto:sofia.norrman@gmail.com)

Vice ordförande Anna Strömberg  
[anna.stromberg@spsm.se](mailto:anna.stromberg@spsm.se)

Sekreterare Annika Söder  
[annika.soder@kristianstad.se](mailto:annika.soder@kristianstad.se)

Ledamot Camilla Svedelius  
[camilla.svedelius@bktv.nu](mailto:camilla.svedelius@bktv.nu)

Ledamot Nadia Andersson  
[nadia.andersson@huddinge.se](mailto:nadia.andersson@huddinge.se)

Ledamot Åsa Holfve  
[asa.holfve@skola.sater.se](mailto:asa.holfve@skola.sater.se)

Ledamot Jennie Lavås Skoglund  
[jennie.lavas.skoglund@harnosand.se](mailto:jennie.lavas.skoglund@harnosand.se)

Redaktionsgrupp:  
Marika Habbe  
[marika.habbe@spsm.se](mailto:marika.habbe@spsm.se)

Annelie Westlund  
[annelie.westlund@spsm.se](mailto:annelie.westlund@spsm.se)

Barbro Bruce  
[Barbro.bruce@hkr.se](mailto:Barbro.bruce@hkr.se)

Ansvarig utgivare för Tal & Språk:  
Sofia Norrman

Ansvarig för hemsida och Wibelfond:  
Anna Strömberg  
[anna.stromberg@spsm.se](mailto:anna.stromberg@spsm.se)

Medlemskap:  
Årsavgiften är 350 kronor. Plusgiro 60 63 80-4.

Vid inbetalning av medlemsavgiften, tänk på att uppgge både namn och adress.

Om du betalar via internet, glöm inte att uppgge fullständigt namn. Detta är nödvändigt för att tidskriften och övrig information ska nå ut till alla medlemmar.

Obs! Medlemskapet är personligt och kan inte vara ställt på kommuner eller institutioner.

Medlemskap för pensionärer och studenter: 150 kr/år.

Se information på [www.sits.nu](http://www.sits.nu)

Kontakt: [sits@mittkompetens.se](mailto:sits@mittkompetens.se)

SITS för ett datoriserat medlemsregister för internt bruk.

[www.sits.nu](http://www.sits.nu)

**AVSÄNDARE**

Svensk Intresseförening för Tal & Språk  
c/o MittKompetens AB  
Nattviksgatan 6  
871 45 Härmösand

**B**

